

دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا در قبال بیداری اسلامی سال ۲۰۱۱؛ تحلیل محتوای کیفی سایت فارسی صدای آمریکا (از ۱ ژانویه ۲۰۱۱ تا ۱ ژوئیه ۲۰۱۱)

حسن بشیر*
کاظم موذن**

چکیده

هدف این مقاله شناسایی مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی در پنج کشور تونس، مصر، یمن، بحرین و لیبی است. بدین منظور سایت فارسی زبان شبکه صدای آمریکا با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، در فاصله زمانی ۱ ژانویه ۲۰۱۱ تا ۱ ژوئیه ۲۰۱۱ و در قالب سه نظریه دروازه‌بانی، برجسته‌سازی و بازنمایی مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد. بررسی نتایج تحلیل محتوا و تفسیر آن در چارچوب مفهوم دیپلماسی رسانه‌ای نشان می‌دهد که ایالات متحده از طریق رسانه رسمی بین‌المللی خود یعنی صدای آمریکا، علی‌رغم اشتراکات فراوان، رویکرد واحدی نسبت به تحولات بیداری اسلامی در شش ماهه اول ۲۰۱۱ در خاورمیانه ندارد.

واژگان کلیدی

دیپلماسی رسانه‌ای، ایالات متحده آمریکا، سایت فارسی صدای آمریکا، بیداری اسلامی.

مقدمه

در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ حرکت بی‌سابقه‌ای از اعتراضات مردمی در کشورهای اسلامی جنوب غربی آسیا و شمال آفریقا شکل گرفت که می‌توان آن را بیداری اسلامی نامید. نقطه آغاز این جریان که از آن به عنوان بهار عرب و یا بهار عربی نیز یاد می‌شود، قیام مردم تونس بود که به سرنگونی بن علی حاکم دیکتاتور این

bashir@isu.ac.ir

*. دانشیار دانشگاه امام صادق (ع).

**دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۱۷

کشور منجر شد. به دلیل وجود شرایط مشابه در سایر کشورهای منطقه و موفقیت اعتراضات در تونس، اعتراضات با زنجیره‌ای از ناآرامی‌ها در مصر، یمن، بحرین، لیبی و در سطحی کوچک‌تر در دیگر کشورها ادامه یافت. (خواجه سروی، ۱۳۹۱: ۹۶)

در این میان ایالات متحده آمریکا به عنوان ابرقدرت جهانی و کشور صاحب نفوذ در منطقه، با هدف حفظ منافع خود تلاش فراوانی برای مقابله، جهت‌دهی و تأثیرگذاری بر این حرکت‌های مردمی داشت. بی‌تردید سقوط حاکمان وابسته به غرب می‌توانست اثرات بسیار ناگواری بر هژمونی غربی در منطقه داشته باشد.

طرح مسئله

اگرچه سیاست‌های یک بام و دو هوای آمریکا در قبال این حرکت عظیم مردمی آشکار بود اما رسانه‌های این کشور به صورت خودجوش و یا سازمان‌دهی شده، از ظرفیت‌های خود حداکثر بهره‌برداری را داشتند تا بتوانند سیاست‌های دولت خود را همراهی و در واقع تکمیل کنند. در این میان صدای آمریکا^۱ که شبکه تلویزیونی خارجی رسمی دولت فدرال ایالات متحده است، به صورت فعال در عرصه دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا به نقش‌آفرینی مشغول بود. صدای آمریکا قدیمی‌ترین رادیو و تلویزیون دولتی ایالات متحده آمریکا است که برای شنوندگان خارج از آمریکا پخش می‌شود و مخاطبان آن مردم آمریکا نیستند. سایت شبکه صدای آمریکا نیز یکی از فعال‌ترین سایت‌های خبری است که به طور منظم اخبار خود را در زبان‌های مختلف از جمله زبان فارسی ارائه می‌دهد. در واقع شبکه صدای آمریکا به عنوان یکی از مهم‌ترین رسانه‌های رسمی ایالات متحده، نقش کلیدی در اجرای سیاست‌های دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی این کشور ایفا می‌کند.

در این پژوهش با هدف شناسایی مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده آمریکا، تلاش می‌شود ویژگی‌های محتوایی و مضمونی شبکه صدای آمریکا، به مثابه یک شاخص و نمونه از فعالیت‌های رسمی رسانه‌ای این کشور، مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. در مسیر بررسی محتوایی شبکه صدای آمریکا، سایت این شبکه که آینه محتوایی این شبکه در فضای مجازی است و امکان دسترسی به آرشیو آن فراهم است، در فاصله زمانی ۱ ژانویه ۲۰۱۱ تا ۱ ژوئیه ۲۰۱۱ که بخش مهمی از تحولات مربوط به این جریان در آن رخ داده است، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی بررسی می‌شود.

چارچوب مفهومی

یکی از عرصه‌ها و ابعاد مهم فعالیت رسانه‌ها جمع‌آوری، تنظیم و انتشار اخبار است. این مقاله نیز مبنای تحلیل خود را بر بررسی فرآیند تولید، عملکرد و فرآیند اثرگذاری آن قرار داده است. لذا از مفاهیم و نظریاتی بهره گرفته است که بر این پدیده متمرکز شده است. دروازه‌بانی، برجسته‌سازی و بازنمایی، سه نظریه مطرح و

1. Voice Of America (VOA).

برجسته در علم ارتباطات است که به طور دقیق این پدیده را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. در واقع، رسانه‌ها در تهیه و انتشار خبر همواره از چارچوب و اصول خاصی در جمع‌آوری و تنظیم خبرها پیروی می‌کنند و همواره به دنبال ترویج ایده‌ها، افکار و زوایای فکری خود در لابه‌لای اخبار و گزارش‌های خبری و نیز مقالات و تفسیرها هستند و به عبارت بهتر، خط فکری خاصی را در فعالیت خبری خود دنبال می‌کنند. از سوی دیگر رسانه‌های خبری اولویت‌های فکری ما را تعیین می‌کنند که این امر از دو طریق صورت می‌گیرد: اول، گزینش و انتخاب اخباری که در راستای اهدافشان است و دوم، برجسته‌سازی آن، به گونه‌ای که مخاطبان نیز آن را مهم‌ترین رویداد تلقی کنند. رسانه‌های خبری به عنوان یکی از نهادهای مهم جامعه با تأثیری که بر طرز فکر و آرا و دیگر ابعاد زندگی بشر دارند، واقعیت سیاسی و اجتماعی خاصی را برای مردم خلق می‌کنند. این وسایل ارتباطی چشم‌انداز ما از جهان هستند. به عبارت دیگر انعکاس رویدادها در رسانه‌های خبری، فرآیند بازسازی رویدادهاست و رسانه‌ها با بازنمایی جهان پیرامون، بر شناخت و درک عموم تأثیر گذاشته و وقایع بیرونی را متناسب با دیدگاه‌های خود شکل می‌دهند. به عبارت دقیق‌تر، اگر دپلماسی رسانه‌ای را یک فرآیند ارتباطی بدانیم که از طریق رسانه اعمال می‌شود، برای بررسی مؤلفه‌های آن در یک رسانه خبری ناگزیر از بهره‌گیری از نظریات مطرح در زمینه خبر و رسانه‌های خبری هستیم و این مقاله در مسیر دستیابی به این هدف از سه نظریه دروازه‌بانی، برجسته‌سازی و بازنمایی بهره می‌گیرد.

دپلماسی رسانه‌ای

دپلماسی رسانه‌ای از جمله مفاهیمی است که تعاریف متعدد و متنوعی برای آن ذکر شده است و در طول زمان تغییرات و تحولات چشم‌گیری را به خود دیده است. لذا در این بخش تلاش می‌شود تا نگاهی به مهم‌ترین تلاش‌های نظری برای تعریف این مفهوم داشته باشیم و در انتها حدود تعریف برگزیده خود را معین کنیم. کارل^۱ (۱۹۸۲) دپلماسی رسانه‌ای را با دپلماسی باز یا آشکار^۲ و یا دپلماسی عمومی یکی می‌داند و آن را استفاده از رسانه‌های جمعی برای تأثیرگذاری بر نظریات مردم جامعه دیگر می‌داند. (karl, 1982: 143) راماپراساد^۳ (۱۹۸۳) دپلماسی رسانه‌ای را شامل نقشی که مطبوعات در کارکردهای دیپلماتیک بین کشورها ایفا می‌کنند، تعریف کرده است. واژه‌های خاصی نظیر «دپلماسی روزنامه‌ای»^۴، «دپلماسی تلویزیونی»^۵، «دپلماسی ماهواره‌ای»^۶ و «دپلماسی اینترنتی»^۷ هم برای توصیف این مفهوم مورد استفاده قرار گرفته

1. Karl.
2. Open diplomacy.
3. Ramaprasad.
4. Newspaper Diplomacy.
5. Television Diplomacy.
6. Satellite Diplomacy.
7. Internet Diplomacy.

است. (Ramaprasad, 1983: 69 - 75)

ون دین^۱ (۱۹۸۷) دیپلماسی عمومی را به عنوان چیزی شبیه پروپاگاندا تعریف می‌کند و بیان می‌دارد که این نوع از دیپلماسی هم‌معنی دیپلماسی تلویزیونی است. به این معنا که سیاستمداران و دیپلمات‌ها از تلویزیون برای پروپاگاندا بین‌المللی استفاده می‌کنند و آن را با پروپاگاندا ملی همراه و ممزوج می‌کنند. (Van Dinh, 1987: 51 & 52)

آمون^۲ (۲۰۰۱) دیپلماسی رسانه‌ای را تا حد یک پارادایم جدید ارتقا داد. وی مدعی بود که تغییرات پارادایمی در ارتباطات و دیپلماسی، یک پارادایم جدید از دنیای سیاست را ایجاد کرده است که او آن را «تله دیپلماسی» می‌نامید. (Ammon, 2001)

کوهن^۳ (۱۹۸۶) تفاوت میان دیپلماسی عمومی و دیپلماسی رسانه‌ای را این‌گونه توضیح می‌دهد:

دیپلماسی رسانه‌ای دربردارنده تمامی جنبه‌هایی از دیپلماسی عمومی است که در آن با رسانه طرف است؛ همان‌گونه که بقیه جنبه‌های آن، ارتباطی با دیپلماسی عمومی ندارد؛ بخش‌هایی مثل ارسال اخطار توسط دولت‌ها از طریق رسانه و استفاده از رسانه به عنوان منبع اطلاعات. (Cohen, 1986: 7)

رانسلی^۴ (۱۹۹۵) بین دیپلماسی عمومی و دیپلماسی رسانه‌ای تمایز قائل شده است: در اولی سیاست‌گذاران از رسانه‌ها برای جهت دهی مردم کشورهای دیگر استفاده می‌کنند و در دومی از رسانه‌ها برای جهت‌دهی مقامات رسمی کشورهای خارجی بهره می‌برند. (Rawnsley, 1995)

گیلیوآ، دیپلماسی رسانه‌ای را به معنای استفاده از رسانه‌های جمعی، برای برقراری با بازیگران دولتی و غیر دولتی، برای اعتمادسازی، پیشرفت مذاکرات و بسیج حمایت عمومی از توافقات تعریف می‌کند. دیپلماسی رسانه‌ای از طریق فعالیت‌های معمول یا ویژه متعددی شامل کنفرانس‌های مطبوعاتی، مصاحبه و افشا، به علاوه دیدار سران کشورها و واسطه‌ها در کشورهای متخاصم و رویدادهای رسانه‌ای تأثیرگذاری پیگیری می‌شود که برای ورود به دورانی جدید ترتیب داده شده‌اند. (گیلیوآ، ۱۳۸۸)

در مجموع به نظر می‌رسد دو رویکرد کلی در زمینه تعریف دیپلماسی رسانه‌ای وجود دارد. رویکرد اول آن را ذیل عنوان دیپلماسی عمومی برمی‌شمارد و آن را استفاده دولتمردان از ابزارهای رسانه‌ای برای تأثیرگذاری بر عموم جامعه هدف می‌داند. در رویکرد دوم که در تعاریف جدید مورد توجه قرار گرفته است، دیپلماسی رسانه‌ای به عنوان مفهومی کاملاً جدا از دیپلماسی عمومی دیده شده است و به منظور تأثیرگذاری بر حاکمان و دولتمردان کشور دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد. هر دو رویکرد علی‌رغم دلایل و شواهد متقن خود

1. Van Dinh.
2. Ammon.
3. Cohen.
4. Rawnsley.

نمی‌تواند نیازهای مفهومی پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه را برطرف کند و لذا لازم است به منظور دستیابی به نگاهی جامع و توسعه ابعاد کاربردی این مفهوم، از ترکیبی از دو رویکرد مذکور بهره گرفته شود. در این مقاله، دیپلماسی رسانه‌ای به معنای استفاده از رسانه‌های جمعی، برای برقراری ارتباط با بازیگران دولتی و غیر دولتی و جهت‌دهی آنان، تأثیرگذاری بر نگرش‌های مردم جامعه هدف درباره موضوعات و تحولات روز و فراهم کردن شواهد درباره رویدادها در راستای اهداف و منافع کشوری است که دیپلماسی رسانه‌ای را انجام می‌دهد. به عبارت دیگر دیپلماسی رسانه‌ای اعم از استفاده سیاستگذاران از رسانه‌ها برای جهت‌دهی مردم کشورهای دیگر و استفاده از آن برای جهت‌دهی مقامات رسمی و کنشگران سیاسی در کشورهای خارجی است. به عبارت دیگر، دیپلماسی رسانه‌ای دربردارنده تمامی جنبه‌هایی از دیپلماسی عمومی است که در آن با رسانه طرف است. همان‌گونه که بقیه جنبه‌های آن، که ارتباطی با دیپلماسی عمومی ندارد مثل برقراری ارتباط با بازیگران دولتی و غیر دولتی و جهت‌دهی و استفاده از رسانه به عنوان منبع اطلاعات را در برمی‌گیرد.

نظریه دروازه‌بانی

اصطلاح «دروازه‌بانی»^۱ برای اولین بار در سال ۱۹۴۷ توسط یکی از متخصصان حوزه روان‌شناسی اجتماعی به نام کورت لوین^۲ به کار برده شد. نظریه لوین برای درک این موضوع به وجود آمد که چگونه یک نفر می‌تواند تغییرات اجتماعی گسترده‌ای در جامعه به وجود آورد. (Wanta, 2008: 1921)

مفهوم دروازه در وسایل ارتباط جمعی، محل عبور جریان اطلاعات و اخبار است. دروازه‌بانی، فراگرد کنترل جریان و گردش اطلاعات در سیستم‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی است. (عباسی، ۱۳۸۲: ۸)

فرایند انتخاب و گزینشگری در فعالیت حرفه‌ای مطبوعاتی به قدری حائز اهمیت است که عده‌ای از صاحب‌نظران، کل فرایند روزنامه‌نگاری را در «انتخاب» خلاصه می‌کنند. انتخاب در فرایند حرفه‌ای روزنامه‌نگاری از تولید تا مصرف خبر، چند مرحله دارد. (رضوی‌زاده، ۱۳۸۱: ۱۲۲)

معمولاً تصور می‌شود که دروازه‌بانی، انتخاب خبر برای روزنامه است، ولی دروازه‌بانی خبر، چیزی بیش از یک انتخاب ساده است. در یک تحلیل دقیق‌تر، می‌توانیم بگوییم:

دروازه‌بانی، فرایند دوباره‌سازی یک چارچوب ضروری برای رویداد و تبدیل آن به خبر است و ارتباط‌گران، عناصری از پیام را انتخاب و بقیه را رد می‌کنند. عناصر انتخاب شده به طور برجسته‌ای نمایش داده می‌شوند؛ با بیشترین سرعت و به طور مکرر. اغراق نیست اگر بگوییم تمام دست اندرکاران امر ارتباط، به نحوی دروازه‌بان هستند؛ چون دروازه‌بانی یک امر ضروری در

1. Gatekeeping.
2. Curt Lewin.

سراسر فرایند انتخاب و تولید پیام است. نه تنها انتقال همه خبرها ممکن نیست، بلکه انتقال مواد خامی که شکل و شمایل خبر را نداشته باشد هم غیرممکن است. (بروجردی علوی، ۱۳۸۰: ۶۶)

کارکرد حرفه‌ای دروازه‌بان‌ها این است که تصمیمات عینی و منصفانه‌ای بگیرند که برای محصول خبری نهایی، سرنوشت‌ساز است. در بیشتر مطالعات مربوط به دروازه‌بانی، تلاش می‌شود تا فشارهایی که این تصمیمات را تحت تأثیر قرار می‌دهند و یا به مسیر تعصب و تبعیض می‌کشانند، بررسی شوند. معمولاً فشارها از عوامل زیر ناشی می‌شوند:

۱. نظام ارزشی ذهنی خود دروازه‌بان‌ها، مانند دوست داشتن‌ها و دوست نداشتن‌های آنها؛

۲. وضعیت کاری بلاواسطه آنها؛

۳. آن دسته از نظارت‌های قانونی، دیوان‌سالارانه و تجاری شناسای پذیر که تصمیمات دروازه‌بان‌ها را

تحت تأثیر قرار می‌دهند. (لربینکر، ۱۳۷۶: ۱۷۸)

نظریه برجسته‌سازی

یکی از رویکردهایی که در مطالعه تأثیرات رسانه بسیار مورد استفاده قرار گرفته است، بررسی تأثیر برجسته‌سازی رسانه‌های جمعی است. این رویکرد بیشتر بر این موضوع تأکید می‌کند که ممکن است در اغلب اوقات، مطبوعات موفق نشوند به اشخاص بگویند چگونه فکر کنند، اما با تأثیر فوق‌العاده‌ای که بر آنها دارند می‌توانند بگویند به چه چیز باید فکر کنند. (Weaver, 2008: 145)

کوهن (۱۹۹۳) به طور استعاری به جریان برجسته‌سازی اشاره کرد و کانون توجهش را بر وسایل ارتباط جمعی قرار داد. اما برجسته‌سازی هنوز در حد یک نظریه بود و تا زمان مطالعات کلاسیک «مکسول مک‌کومز» استاد دانشگاه تگزاس و «دونالد شا» استاد دانشگاه کارولینای جنوبی در سال ۱۹۷۲ میلادی که درباره نقش رسانه‌ها در جریان مبارزات انتخاباتی آمریکا انجام شد، نام خاصی نداشت. از این زمان بود که از پژوهش‌های برجسته‌سازی به شکل امروزی استفاده شد و کاربرد یافت. پرسش اصلی پژوهش آنها این بود که آیا اولویت‌های رسانه‌ها و موضوعاتی که آنها برجسته می‌کنند بر اولویت‌های عمومی مردم تأثیرگذار است؟ نتیجه این تحقیق حاکی از آن بود که اولویت‌ها و برجستگی‌های ذهنی مخاطبان رسانه‌ها از اخبار و مطالب برجسته شده در وسایل خبر تأثیر می‌گیرد و یا ناشی از آنهاست. (McCombs & Shaw, 1972: 176 - 187)

برجسته‌سازی رسانه‌ها به‌ویژه در اخبار و گزارش‌های خبری و برنامه‌های مستند، این قدرت را دارند که توجه عموم را به مجموعه‌ای از مسایل و موضوعات معین و محدود معطوف سازند و از مسایل و موضوعات دیگر چشم‌پوشی کنند. حاصل، این کار می‌شود که بعضی از مسایل خاص توسط بسیاری از مردم در سپهر عمومی و خارج از قلمرو رسانه‌ها به بحث گذاشته می‌شود، درحالی‌که به مسایل و موضوعات دیگر توجه نمی‌شود. (سولیوان و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۶)

باید توجه داشت که برجسته‌سازی صرفاً نمی‌تواند به مثابه کنشی صرفاً رسانه‌ای مورد توجه قرار گیرد. اگرچه این اقدام اهداف رسانه را در درون خود دارد، برآیندی از هم‌کنشی رسانه‌ها، مردم، نظام سیاسی و شرایط اجتماعی است. در بسیاری موارد، موضوعات توسط کنشگران بیرونی (اعم از رسانه‌های فراملی، جریان‌های جهانی، اقدامات دولتی و ...) اولویت‌گذاری می‌شوند و بعد رسانه‌های کوچک‌تر در نگاه و نحوه تحلیل آن موضوعات، اقدام به برجسته‌سازی رویکردی خاص می‌کنند. (رضوی‌زاده، ۱۳۸۱: ۱۲۰ و ۱۲۱)

نظریه بازنمایی

بازنمایی^۱ یکی از مفاهیم بنیادی در مطالعات رسانه‌ای است. امروزه کارکرد اساسی رسانه‌ها عبارت است از بازنمایی واقعیت‌های جهان خارج برای مخاطبان و اغلب دانش و شناخت ما از جهان به وسیله رسانه‌ها ایجاد می‌شود و درک ما از واقعیت به واسطه و به میانجی‌گری رسانه‌ها شکل می‌گیرد. رسانه‌ها جهان را برای ما تصویر می‌کنند. رسانه‌ها این هدف را با انتخاب و تفسیر خود در کسوت دروازیانی و به وسیله عواملی انجام می‌دهند که از ایدئولوژی اشباع هستند. بنابراین، مطالعه بازنمایی رسانه‌ای در مطالعات رسانه‌ای، ارتباطی و فرهنگی بسیار مهم و محوری است. از آنجایی که نمی‌توان جهان را با تمام پیچیدگی‌های بی‌شمار آن به تصویر کشید، ارزش‌های خبری، فشارهای پروپاگاندایی، تهییج، تقابل یا تحمیل معنا در قالب مجموعه‌ای از پیچیدگی‌ها ارائه می‌دهند. براین اساس بازنمایی، عنصری محوری در ارائه تعریف از واقعیت است. (Watson and Hill, 2006: 248)

بازنمایی، متمایز از انعکاس محض واقعیات و رخدادهاست؛ یعنی در بازنمایی، وقایع و رخدادها از حالت اصلی خود خارج می‌شوند، حال هر چقدر که رسانه‌ها و خبرنگاران معتقد به عینیت‌گرایی در انعکاس خبرها باشند، بازنمایی‌های انجام شده به واقعیت نزدیک‌تر هستند و هر مقدار که رسانه‌ها از عینیت‌گرایی به دور باشند، بازنمایی‌های آنها نیز دور از واقع خواهد بود. (سلطانی‌فر و هاشمی، ۱۳۸۰: ۳۰)

رسانه‌ها با بازنمایی جهان پیرامون، بر شناخت و درک عموم تأثیر گذاشته و در نتیجه سبب تحول در ساخت اجتماعی واقعیت می‌شوند. بر این اساس می‌توان گفت بازنمایی ساخت رسانه‌ای واقعیت است. از طرفی زبان، نه امری شفاف برای انعکاس معنا و واقعیت که سازنده معناست؛ پدیده‌ها معنای ذاتی ندارند بلکه معنا حاصل روابطی همچون روابط جانشینی و هم‌نشینی است.

بازنمایی نه انعکاس و بازتاب معنای پدیده‌ها در جهان خارج، که تولید و ساخت معنا براساس چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی است. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۰)

در نگاه «هال» سه رهیافت، نحوه بازنمایی از راه زبان را پوشش می‌دهند: «رهیافت بازتابی»^۲

1. Representation.
2. Reflective.

«رهیافت عمدی»^۱ و «رهیافت برساخت‌گرا»^۲. در رهیافت بازتابی تصور می‌شود که معنا در جهان وجود دارد و زبان همانند آیین‌های آن را بازتاب می‌دهد که استوارت هال نیز بر آن تأکید می‌کند. (web, 2009)

مسئله مهم در بازتابی واقعیت توسط رسانه‌ها اینجاست که یک رسانه هیچ‌گاه ابزاری خنثی و یک میانجی بی‌طرف در ارائه تصویر به حساب نمی‌آید. رسانه متکی به زبان و معناست و زبان و معنا در چارچوب گفتمان همواره متکی به قدرت است. لذا بازتابی حوادث توسط رسانه‌ها، سوای بحث اخلاقی و غیراخلاقی بودن آن، دارای سوگیری ایدئولوژیک است و در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه‌ای گام برمی‌دارد. (Hall & Jhally, 2007: 32 به نقل از مهدی‌زاده، ۱۳۸۷)

در واقع تأثیر بازتابی بر دنیای واقعی و واقعیت‌های اجتماعی به بازتابی، کارکردی ایدئولوژیک می‌دهد و پرسش از کارکرد ایدئولوژیک بازتابی‌ها در هر متنی مهم‌ترین مسئله‌ای است که باید برای درک آن بازتابی بررسی شود. بازتابی یکی از مهم‌ترین ابزارهای استیلا ایدئولوژی حاکم بر گروه‌های دیگر است که به تداوم استیلا کمک می‌کند. از سوی دیگر تلاش برای تغییر در هر سیستم بازتابی باید معطوف به چالش با نیروهای هژمونیک پشتیبان بازتابی باشد.

روش‌شناسی

این پژوهش با روش تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته است. تحلیل محتوا یکی از روش‌های شناخته شده در مطالعات مربوط به محتوای پیام‌های ارتباطی و رسانه‌ای است که امروزه در اغلب کشورهای جهان برای بررسی پیام‌ها و محتویات رسانه‌های جمعی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

تاکنون رهیافت‌ها و فرآیندهای مختلفی برای تحلیل محتوای کیفی تبیین شده است. «سیه و شانون» (۲۰۰۵) سه رهیافت متمایز تحلیل محتوای کیفی را نشان می‌دهند: عرفی،^۳ هدفمند^۴ و تلخیصی.^۵ تحلیل محتوای عرفی عموماً با طرح مطالعه‌ای به کار می‌رود که هدف آن تبیین یک پدیده است. این نوع از طرح زمانی مناسب است که نظریه یا ادبیات پیشین در مورد یک پدیده محدود باشد. در این رهیافت پژوهشگران از مقوله‌های از پیش تصور شده دوری می‌کنند و اجازه می‌دهند مقوله‌ها و عناوین آنها از داده‌ها منشعب شوند. «میرینگ» نام این رهیافت را توسعه استقرایی گذاشته است.

تحلیل محتوای هدفمند فرآیندی ساختاربندی شده‌تر دارد و هدف آن اعتبارسنجی مفهومی یک چارچوب نظری یا نظریه است. پژوهشگران در این رهیافت با استفاده از نظریه یا ادبیات، کار را با تعیین

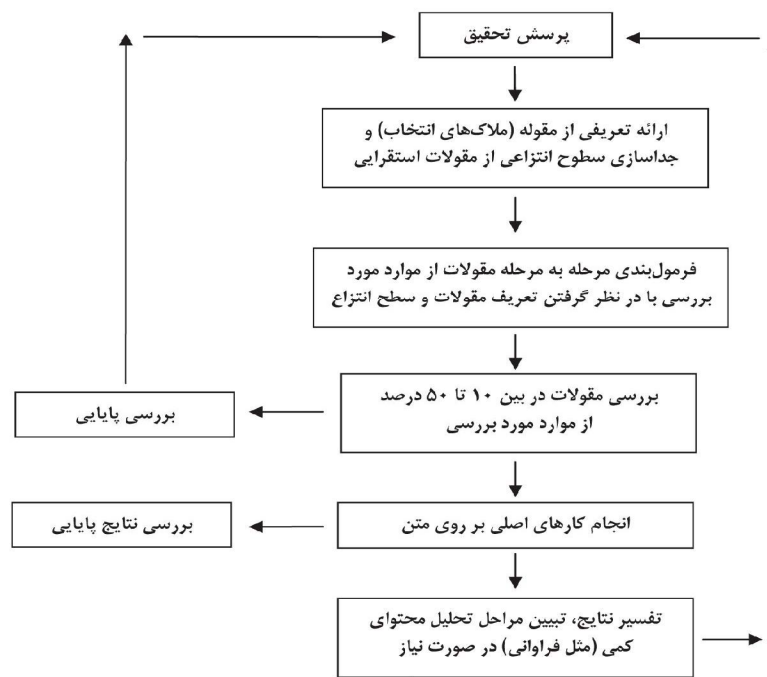
1. Intentional.
2. Connotation.
3. Conventional content analysis.
4. Directed content analysis.
5. Summative content analysis.

مفاهیم یا متغیرهای کلیدی به عنوان متغیرهای کدگذاری ابداعی، آغاز می‌کنند. تحلیل محتوای تلخیصی با تشخیص و شمارش کلمات یا محتوای معین برای درک کاربرد زمینه‌ای کلمه یا محتوا آغاز می‌شود. (Hsieh & Shannon, 2005: 1281 - 1284)

با توجه به تقسیم‌بندی ارائه شده توسط سیه و شانون، رویکرد این پژوهش استفاده از تحلیل محتوای عرفی است؛ چراکه هدف ما در این پژوهش صرفاً تبیین ابعاد مضمونی اخبار سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی ۲۰۱۱ است و با توجه به اینکه نظریه و ادبیات پیشینی در این زمینه وجود ندارد، بهتر است اجازه داده شود تا مقوله‌ها و عناوین از داده‌ها منشعب شود.

همچنین «میرینگ» (۲۰۰۰) دو رویکرد در فرآیند تحلیل محتوای کیفی ارائه می‌دهد که عبارتند از: «بسط مقوله‌ای استقرایی»^۱ و «کاربرد نظام مقوله‌ای قیاسی»^۲.

ایده اصلی در رویکرد اول میرینگ فرمول‌بندی معیارهای تعریف شده است که از پیشینه نظری و پرسش تحقیق به دست می‌آید و در این زمینه جنبه‌های متنی موارد مورد بررسی محاسبه می‌شوند. علاوه بر این معیارها، مواد مورد بررسی مورد توجه قرار می‌گیرند و مقولات، مرحله به مرحله و به طور آزمایشی استخراج می‌شوند. مراحل رویکرد «بسط نظام مقوله‌ای استقرایی» را در شکل ۲ می‌توان مشاهده نمود:

شکل ۱: مراحل رویکرد «بسط نظام مقوله‌ای استقرایی» (Mayring, 2000: 8)

1. Inductive category development.
2. Deductive category application.

با توجه به تقسیم‌بندی ارائه شده توسط میرینگ، رویکرد این مقاله رویکرد «بسط نظام مقوله‌ای استقرایی» خواهد بود؛ چراکه پیشینه نظری روشنی درباره موضوع وجود ندارد و مبنای تحلیل محتوا همان سؤال پژوهش خواهد بود.

سؤال اصلی این مقاله در بخش تحلیل محتوا عبارت است از: «مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی سال ۲۰۱۱ میلادی، در فاصله زمانی ۱ ژانویه ۲۰۱۱ تا ۱ ژوئیه ۲۰۱۱ چیست؟». این سؤال را به صورت تفصیلی‌تر می‌توان این‌گونه مطرح کرد که «مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در هر یک از کشورهای تونس، مصر، لیبی، بحرین و یمن در شش ماهه اول سال ۲۰۱۱ میلادی چیست؟»

با توجه به اینکه هدف نهایی این پژوهش، بررسی دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا از طریق سایت فارسی صدای آمریکا است و مفهوم دیپلماسی رسانه‌ای دربردارنده ابعاد متعدد و متنوع و گهگاه مبهمی است که ممکن است در بخش‌های مختلف یک متن خبری ظهور و بروز پیدا کرده باشد و در واقع تحلیل و بررسی آن نیازمند زمینه تحلیلی باز و گشوده است، در این پژوهش واحد تحلیل، «مضمون» در نظر گرفته شده است. جامعه آماری ما در این تحلیل محتوا تمامی اخبار منتشر شده در ۶ ماهه اول سال ۲۰۱۱ (از ۱ ژانویه ۲۰۱۱ تا ۱ ژوئیه ۲۰۱۱) در سایت فارسی زبان صدای آمریکا در باب بیداری اسلامی است. نمونه‌گیری نیز هدفمند و منطبق با رابطه خبر و رویداد است و زمانی که مقوله‌ها و مفاهیم به لحاظ نظری اشباع شوند و داده‌های جدید از طبقه‌ها در خلال گردآوری و تحلیل بیشتر داده‌ها به دست نیاید، نمونه‌گیری پایان خواهد یافت.

نتایج تحلیل محتوای کیفی

در این بخش نتایج به دست آمده از تحلیل محتوای اخبار سایت فارسی صدای آمریکا در ارتباط با تحولات بیداری اسلامی در ۶ ماهه اول سال ۲۰۱۱ آورده می‌شود. مضامین خبری به تفکیک موضوعات خبری، و در قالب جداول شماره ۱ تا ۵ که اختصاص به پنج کشور تونس، مصر، یمن، بحرین و لیبی دارد، ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۱. مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی

تونس در شش ماهه اول ۲۰۱۱ به تفکیک موضوعات خبری

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۱	اقدامات توده معترضان و خواسته‌های آنان	فقر، فساد و نبود دموکراسی، علل اعتراضات مردمی
		اعتراضات مجدد مردم، زمینه‌ساز خشونت‌ها و کشته‌های جدید
		بی‌منطقی مردم در عدم توجه به اصلاحات صورت گرفته و درخواست اصلاحات فوری
		مردم خواستار استعفای دولت موقت هستند

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۲	اقدامات و مواضع رهبران و گروه‌های فعال	بازگشت راشد الغنوشی رهبر اسلام‌گرای تونس از تبعید و بدبینی مردم نسبت به او
		میان‌رو بودن راشد الغنوشی و تمایل او به سکولاریسم
۳	اقدامات و مواضع حکومت مورد اعتراض	طرح و حمایت از اقدامات مثبت حکومت جدید در راستای تحقق دموکراسی و خواسته‌های مردم مثل اصلاح قانون اساسی، محاکمه و تحت تعقیب قرار دادن سران رژیم قبلی
		تلاش دولت ائتلافی برای بازگرداندن شرایط به حالت عادی و دعوت مردم به شکیبایی در رسیدن به خواسته‌های خود
		هشدار مسئولان درباره سوء استفاده از اعتراضات مردم
۴	توصیف و تبیین شرایط پیرامونی	اقدام درست محمد الغنوشی در استعفا از ریاست جمهوری دولت موقت
		افزایش آزادی‌های اجتماعی پس از خروج بن‌علی از تونس
		شباهت انقلاب تونس با جنبش سبز ایران

جدول شماره ۲. مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری

اسلامی مصر در شش ماهه اول ۲۰۱۱ به تفکیک موضوعات خبری

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۱	اقدامات توده معترضان و خواسته‌های آنان	اعتراضات مردمی به مثابه ادامه اعتراضات مسیحیان به تندروها و نقض حقوق مذهبی آنان
		برخوردهای خشونت‌آمیز از سوی معترضان / منظم و صلح‌آمیز بودن معترضان ^۱
		فقر، فساد و نبود دموکراسی، علل اعتراضات مردمی
		اصرار و پافشاری مردم بر خواسته‌های دموکراتیک خود
		شادی و شغف مردم بعد از استعفای مبارک
		پیگیری مردم در دستیابی به خواسته‌های دموکراتیک و اصلاحات سیاسی و اجتماعی بعد از سقوط مبارک
۲	اقدامات و مواضع رهبران و گروه‌های فعال	حضور چشم‌گیر و استقبال مردم از مسیر حرکت به سوی دموکراسی
		ورود البرادعی به صحنه سیاسی مصر و مواضع او در حمایت از اعتراضات مردمی
		دعوت مردم به تظاهرات توسط گروه‌ها و احزاب دموکراسی‌خواه
		انتقاد گروه‌های سیاسی و رهبران اعتراضی از حمایت دولت آمریکا از رژیم مبارک
		ابراز نگرانی از عدم اجرای کامل وعده‌ها
		اعلام پایبندی حکومت جدید مصر به تمام پیمان‌های بین‌المللی از جمله صلح با اسرائیل
		طرح و حمایت از اقدامات مثبت حکومت جدید در راستای تحقق دموکراسی و خواسته‌های مردم مثل اصلاح قانون اساسی، محاکمه و تحت تعقیب قرار دادن سران رژیم قبلی

۱. مواردی که با علامت (I) در جداول ارائه شده است، نشان‌دهنده تغییر مواضع صدای آمریکا در آن موضوع در طول زمان است. در واقع، بررسی‌ها نشان می‌دهد رویکرد و مواضع صدای آمریکا در بعضی از موضوعات در طول زمان با تغییرات آشکاری مواجه شده است که در این‌گونه موارد، هر دو سویه رویکرد در جداول ارائه و با علامت (I) از یکدیگر جدا شده است.

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۳	اقدامات و مواضع کنش گران خارجی	طرح بی طرفانه و آمیخته با نگرانی اقدامات حکومت جدید در راستای اهداف اسلام گرایانه
		دیدار عمرو موسی کاندیدای احتمالی ریاست جمهوری با مقامات آمریکایی
		مخالفت فعالان سیاسی با تصویب قوانینی که می تواند زمینه را برای قدرت گرفتن اسلام گرایان در انتخابات آینده فراهم کند
		ابراز نگرانی و هشدار درباره تحركات سیاسی گروه های اسلام گرای مصری
		تقاضای فعالان سیاسی برای شتاب بخشیدن به اصلاحات دمکراتیک توسط دولت نظامی حاکم
		پیوند و اتحاد میان مصر و کشورهای عربی و حمایت مصر از امنیت کشورهای عربی
		ائتلاف و اتحاد اخوان المسلمین با گروه های لیبرال مصر
		توصیه مقامات آمریکایی و غربی به ترک خشونت ها و نقض آزادی و حقوق بشر در جریان اعتراضات / انتقاد از آن
		پیگیری و حمایت مقامات آمریکایی و غربی از اصلاحات / انتقال قدرت
		دیدگاه های توهم آمیز و مضحک دولت های بنیادگرا درباره انقلاب مصر
		همبستگی دموکراسی خواهان در سراسر جهان با جنبش مردم مصر
		توضیح علل مواضع متناقض آمریکا در قبال خیزش های مردمی خاورمیانه
۴	اقدامات و مواضع حکومت مورد اعتراض	حمایت کامل دولت آمریکا و کشورهای غربی پس از سقوط مبارک و امیدواری درباره تحقق دموکراسی در مصر
		واکنش محتاطانه بعضی از کشورها مثل چین به رویدادهای مصر
		الگوگیری مصر از کشورهای مسلمان و دموکرات مثل ترکیه به واسطه دیدار سران دو کشور
		کمک آمریکا به برطرف شدن موانع دموکراسی و مشکلات اقتصادی و امنیتی
		عدم امکان برقراری مناسبات میان مصر جدید و کشورهای بنیادگرا در منطقه و ابراز نگرانی درباره آن
		درخواست سازمان های بین المللی برای کمک به قربانیان خشونت در مصر
		ایران در صدد سوء استفاده از خلأ امنیتی در مصر است
		برخوردهای خشونت آمیز و ضد حقوق بشر و آزادی بیان از سوی نیروهای دولتی در قبال معترضان و خبرنگاران
		اصلاحات / وعده های توخالی صورت گرفته از سوی دولت مصر پیش از سرنگونی
		ادعای طرفداران مبارک مبنی بر اینکه خروج مبارک موجب هرج و مرج می شود
		تهدید معترضان توسط دولت مصر
		بی منطقی دولت مبارک و هیئت حاکمه قبل از سرنگونی مبارک
عذرخواهی ارتش مصر از مردم به سبب درگیری های پیش آمده در جریان سقوط مبارک		

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۵	توصیف و تبیین شرایط پیرامونی	تأثیر منفی اعتراضات بر شرایط اقتصادی، اجتماعی و وجهه بین‌المللی مصر
		همراهی مردم و نظامیان زمینه‌ساز تحقق دموکراسی
		نقش مهم اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در اعتراضات
		علل گرایش مردم به گروه‌های اسلام‌گرا
		تبیین موانع تحقق دموکراسی و اصلاحات بعد از سقوط مبارک مثل اختلافات مذهبی
		بازگشت شرایط به حالت عادی بعد از سقوط مبارک
		تحركات گروه‌های تروریستی و بنیادگرا بعد از انقلاب مصر
		برقراری آزادی‌های فرهنگی اجتماعی در مصر بعد از سقوط مبارک
تبیین تفاوت‌های ذاتی انقلاب ایران و انقلاب مصر		

جدول شماره ۳. مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی

یمن در شش ماهه اول ۲۰۱۱ به تفکیک موضوعات خبری

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۱	اقدامات توده معترضان و خواسته‌های آنان	خواسته معترضان، سقوط صالح / دموکراسی و رفع فقر و فساد است
		اقدامات خشونت‌آمیز / مسالمت‌آمیز معترضان در برخورد با طرفداران صالح و نیروهای دولتی
		اصرار و پافشاری مردم بر خواسته‌های دموکراتیک خود
		بی‌منطقی و بی‌توجهی به اصلاحات صورت گرفته
		اعتراض به خشونت مأموران دولتی در برخورد با مردم
		تقاضای معترضان برای پایان سکوت کاخ سفید درباره خشونت‌ها
		اوج‌گیری اعتراضات در پی رد میانجی‌گری سایر کشورها از سوی عبدالله صالح
		شادی معترضان در پی خروج عبدالله صالح
۲	اقدامات و مواضع رهبران و گروه‌های فعال	تظاهرات گسترده در یمن برای تشکیل شورای انتقالی
		پیوستن قبایل یمن به معترضان
		تلاش‌های رهبران قبیله‌ها برای متشنج کردن اوضاع
۳	اقدامات و مواضع کنش‌گران خارجی	پیوستن فرماندهان ارشد یمنی به اپوزیسیون و تبعات ناگوار آن بر امنیت یمن
		نگرانی کشورهای غربی درباره خشونت‌ها و حمایت از حق مردم در برگزاری تظاهرات مسالمت‌آمیز
		انتقاد آمریکا از نحوه اجرای اقدامات اصلاحی توسط دولت صالح و پیشنهاد اقدامات اصلاحی به او
		دعوت معترضان به گفت و گو و همکاری با صالح توسط آمریکا
		کاهش حمایت آمریکا و دولت‌های غربی و کشورهای عربی منطقه از دولت صالح با افزایش خشونت‌ها
مخالفت اولیه و سپس موافقت آمریکا با تشکیل شورای انتقالی پس از خروج عبدالله صالح		

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۴	اقدامات و مواضع حکومت مورد اعتراض	برخوردهای نه چندان خشونت‌آمیز با معترضان و مسئولیت کشتارها بر عهده طرفداران صالح و نه نیروهای دولتی / کشتار شدید معترضان توسط نیروهای دولتی، مسئولیت آن متوجه حکومت عبدالله صالح
		اصلاحات جدی / بی‌فایده صورت گرفته از سوی عبدالله صالح
		مدعیات صالح درباره پیامدهای خروجش از کشور و سوء استفاده تروریست‌ها از اعتراضات
		بی‌منطقی عبدالله صالح در رد کردن میانجی‌گری برای صلح
		عذرخواهی رئیس‌جمهور یمن از اظهاراتش در متهم کردن دولت آمریکا به ایجاد بی‌ثباتی در کشورهای عربی
۵	توصیف و تبیین شرایط پیرامونی	اعمال تروریستی توسط شبه نظامیان اسلام‌گرا و برخورد شدید نیروهای دولتی با آنها
		نامنی شدید در یمن و فرار شهروندان دیگر کشورها
		فراهم بودن زمینه برای آتش بس در یمن پس از خروج عبدالله صالح

جدول شماره ۴. مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی بحرین

در شش ماهه اول ۲۰۱۱ به تفکیک موضوعات خبری

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۱	اقدامات توده معترضان و خواسته‌های آنان	خواسته معترضان شیعی، رفع تبعیض‌ها و دریافت حقوق اساسی خود است
		استفاده معترضان از روش‌های مسالمت‌آمیز برای بیان خواسته‌های خود
		اصرار و پافشاری مردم بر خواسته‌های دموکراتیک خود و نتایج مثبت آن در راستای تحقق اصلاحات
۲	اقدامات و مواضع رهبران و گروه‌های فعال	اقدامات و اظهارات دموکراتیک حزب الوفاق
		دیدگاه گروه‌های اپوزیسیون شیعه مبنی بر اینکه به دنبال حاکمیت روحانیان نیستند
		ارتباط برخی از رهبران افراطی اعتراضات با حکومت ایران
		درخواست بعضی از رهبران اعتراضات از ایران، درباره عدم مداخله در امور داخلی کشورهای عربی
۳	اقدامات و مواضع کنش‌گران خارجی	بی‌منطقی و زیاده‌خواهی برخی از رهبران شیعی
		انتقاد کشورهای عربی منطقه از مداخله ایران در بحرین
		میانجی‌گری کشورهای غربی و عربی برای حل بحران بحرین
		انتقاد شدید کشورهای غربی و نهادهای بین‌المللی از برخوردهای خشونت‌آمیز حکومت بحرین با معترضان و نقض حقوق بشر
		اعزام نیروهای نظامی از کشورهای عربی منطقه به بحرین و تلاش آنان برای حمایت بیشتر

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۴	اقدامات و مواضع حکومت مورد اعتراض	برخوردهای بسیار خشونت‌آمیز و ضد حقوق بشر و آزادی بیان از سوی نیروهای دولتی
		وعده‌های اصلاحات دموکراتیک توسط حکومت بحرین که عمدتاً عملی نشده است
		اقدامات حکومت بحرین برای مقابله با آشوب‌ها
۵	توصیف و تبیین شرایط پیرامونی	سوء استفاده حکومت بحرین از ارتباط رهبران اعتراضات با کشورهای خارجی مثل ایران، برای سرکوب بیشتر معترضان
		ارتباط تاریخی و مذهبی مردم ایران و بحرین و روابط بسیار نزدیک آمریکا و دولت بحرین
		نقش مهم اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در اعتراضات درگرفتن دعوی ایران و عربستان یعنی شیعه و سنی بر سر بحرین

جدول شماره ۵. مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی لیبی در شش ماهه اول ۲۰۱۱ به تفکیک موضوعات خبری

ردیف	موضوعات خبری	مضامین خبری
۱	اقدامات توده معترضان و خواست‌های آنان	آغاز اعتراضات در پی دستگیری یک مدافع حقوق بشر
		جشن آزادی مردم در شهرهای آزاد شده از دست قذافی
		خواست‌های معترضان دموکراسی، رفع فقر و فساد از طریق سقوط قذافی است
۲	اقدامات و مواضع رهبران و گروه‌های فعال	تظاهرات مسالمت‌آمیز مردم که به دلیل برخوردهای غیرانسانی نیروهای قذافی چاره‌ای جز مقابله نظامی ندارد
		پیوستن اعضای کابینه دولت لیبی به جمع مخالفان
		به رسمیت شناخته شدن شورای مخالفان به عنوان نماینده مشروع لیبی تلاش شورای مخالفان برای جلب حمایت‌های بین‌المللی برای مقابله با رژیم قذافی
۳	اقدامات و مواضع کنش‌گران خارجی	واکنش تند بین‌المللی به سرکوب معترضان در لیبی
		تعلیق عضویت و تحریم لیبی در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای
		حمایت دولت‌های مخالف غرب مثل ونزوئلا از حکومت قذافی و توجیه اقدامات آن
		رایزنی، تصویب و اجرای حمله نظامی به منظور حمایت از معترضان در برابر اعمال ضد انسانی رژیم قذافی، توسط آمریکا و کشورهای غربی
		احتمال اجرای الگوی لیبی درباره سایر کشورهای بنیادگرا
		مخالفت اولیه و موافقت اتحادیه عرب با حمله به لیبی علل کم‌کاری آمریکا در حمله نظامی به لیبی درگیری‌های میان نیروهای ائتلاف ضد قذافی با نیروهای دولتی، جنایات صورت گرفته توسط نیروهای قذافی و پیشروی نیروهای ائتلافی

تلاش‌های برخی کشورها و افراد تأثیرگذار برای برقراری آتش‌بس		
توضیح اشتباهات صورت گرفته توسط نیروهای ائتلافی		
برخوردهای بسیار خشونت‌آمیز و غیرانسانی با معترضان از سوی نیروهای دولتی و طرفداران قذافی	اقدامات و مواضع حکومت مورد اعتراض	۴
اظهارات مضحک و توهم‌آمیز رهبر لیبی و دست‌اندرکاران دولت این کشور		
درخواست قذافی برای توقف حملات و پذیرش آتش‌بس	توصیف و تبیین شرایط پیرامونی	۵
نقش مهم اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در اعتراضات		
نامنی شدید در لیبی و فرار شهروندان دیگر کشورها		
تأثیرگذاری مناقشات لیبی بر قیمت نفت		
آواره شدن مردم لیبی در پی حملات نیروهای دولتی لیبی		
تأثیرگذاری تحریم‌ها بر اوضاع اقتصادی لیبی		

نتیجه

بررسی جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که این رسانه، اخباری را از اعتراضات مردمی انتخاب کرده است که نشان‌دهنده ابعاد و تأثیرات منفی آن است و از میان خواسته‌های مردمی، آنهایی را بیشتر برجسته کرده است که نشان‌دهنده وجوه دموکراتیک این خیزش‌هاست. در واقع صدای آمریکا تصویری آسیب‌زا و منفی اما دموکراتیک از خیزش‌های مردمی در تونس بازنمایی کرده است. صدای آمریکا از سوی دیگر تصویری از رهبران و گروه‌های فعال ضد حکومت مستقر در تونس ارائه کرده است که با اهداف غرب تناقضی ندارد و در مقابل تلاش کرده تا اقدامات اصلاحی حکومت مستقر در تونس را برجسته‌سازی کند.

بررسی جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که این رسانه پس از برهه زمانی اولیه که به برجسته‌سازی برخوردهای خشونت‌آمیز از سوی معترضان اقدام می‌کند، به توصیفات و اخبار مثبت روی می‌آورد و توده معترضان را پیگیر، منظم و صلح‌جو بازنمایی می‌کند. در عین حال از میان خواسته‌های مردمی، آنهایی را بیشتر برجسته می‌کند که دموکراتیک و هم‌راستا با منافع آمریکا و کشورهای غربی است. صدای آمریکا از سوی دیگر در بازه زمانی پیش از انقلاب به برجسته کردن دیدگاه‌ها و تحرکات یک سری از اشخاص و گروه‌های خاص (که هم‌راستا با اهداف آمریکا و غرب هستند) می‌پردازد. همچنین در بازه پس از انقلاب اخبار و مواضعی را که می‌تواند مانع قدرت گرفتن نیروهای اسلام‌گرا شود را برجسته می‌سازد.

بررسی جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که این رسانه پس از برهه زمانی اولیه که به برجسته‌سازی برخوردهای خشونت‌آمیز از سوی معترضان یمنی اقدام می‌کند، به توصیفات و اخبار مثبت روی می‌آورد و توده معترضان را صلح‌جو بازنمایی می‌کند. در عین حال از میان خواسته‌های مردمی، آنهایی را بیشتر برجسته می‌کند که دموکراتیک و هم‌راستا با منافع آمریکا و کشورهای غربی است. در واقع صدای آمریکا به جز برهه

اولیه، تصویری مثبت و دموکراتیک از خیزش‌های مردمی در یمن بازنمایی کرده است، اگرچه در مقطع زمانی خاصی بی‌توجهی مردم به اصلاحات صورت گرفته را مورد نقد قرار می‌دهد و اخبار اعتراضات مردمی به سکوت آمریکا درباره خشونت‌های دولتی در یمن و رد میانجی‌گری سایر کشورها از سوی عبدالله صالح نیز برجسته‌سازی می‌شود.

بررسی جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که این رسانه توده معترضان را پیگیر، منظم و صلح‌جو بازنمایی و خواسته‌های آنها را رفع تبعیض و دریافت حقوق اساسی معرفی می‌کند که نه تنها با منافع غرب ناسازگاری ندارد بلکه هم‌راستای با اصول دموکراسی است. از سوی دیگر این رسانه به برجسته کردن دیدگاه‌های بعضی از رهبران و گروه‌های اعتراضی می‌پردازد که تناقضی با منافع غرب ندارد و همچنین اخباری درباره ارتباط بعضی از رهبران اعتراضی با جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌دهد و برخی از خواسته‌های رهبران شیعی را زیاده‌خواهانه و بی‌منطق معرفی می‌کند.

بررسی جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که این رسانه معترضان را صلح‌جو معرفی می‌کند که به دلیل برخورداری غیرانسانی نیروهای قذافی چاره‌ای جز مقابله نظامی ندارند. خواسته‌های توده معترضان را رفع فقر و فساد از طریق سقوط قذافی بازنمایی می‌کند که نه تنها با منافع غرب ناسازگاری ندارد بلکه هم‌راستای با اصول دموکراسی است. صدای آمریکا شرایط را به گونه‌ای بازنمایی می‌کند که حاکی از ضعف و انزوای روزافزون حکومت قذافی و قدرت گرفتن مخالفانش است. این رسانه همچنین خواسته‌های مخالفان درباره حمایت بین‌المللی و اقدامات و واکنش‌های تند بین‌المللی خطاب به دولت قذافی را برجسته‌سازی می‌کند.

مبنای تحلیلی این پژوهش درباره مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی، همان مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا است که به تحلیل آن در چارچوب سه نظریه دروازه‌بانی، برجسته‌سازی و بازنمایی پرداخته شد. در واقع مضامین خبری سایت فارسی صدای آمریکا در قبال تحولات بیداری اسلامی، اگر در ذیل مفهوم دیپلماسی رسانه‌ای مورد تحلیل قرار گیرد، می‌تواند نتایج کاربردی‌تر و دقیق‌تری را ارائه کند.

ابعاد محتوایی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در تونس را می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که این شبکه تلاش کرده است تا جهت حرکت توده معترضان و رهبران آنها را به سمت خواسته‌های خود تغییر دهد و یا حداقل شرایط سیاسی موجود را به گونه‌ای نشان دهد که گویی این اعتراضات و خیزش‌های مردمی تغییری در شرایط موجود در این کشور ایجاد نکرده است، بلکه این حرکت‌ها کاملاً در راستای اهداف دموکراتیک آمریکا و کشورهای غربی بوده است. در عین حال صدای آمریکا تلاش می‌کند زمینه را برای توقف اعتراضات فراهم کند.

ابعاد محتوایی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در مصر را می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که

این شبکه تلاش کرده است تا جهت حرکت توده معترضان و رهبران آنها را به سمت خواسته‌های خود تغییر دهد و یا حداقل شرایط سیاسی موجود را به گونه‌ای نشان دهد که گویی این اعتراضات و خیزش‌های مردمی تغییری در شرایط موجود در این کشور ایجاد نکرده است، بلکه این حرکت‌ها کاملاً در راستای اهداف دموکراتیک آمریکا و کشورهای غربی بوده است. همچنین صدای آمریکا تلاش می‌کند تا بعضی از شخصیت‌ها و گروه‌های متمایل به غرب را به عنوان رهبر و هدایت‌گر این خیزش‌ها معرفی کند و با ایجاد هشدار و سوءظن نسبت به گروه‌های اسلام‌گرا مانع از قدرت گرفتن آنها شود.

ابعاد محتوایی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در یمن را می‌توان این گونه تحلیل کرد که این شبکه تلاش کرده است تا جهت حرکت توده معترضان را به سمت خواسته‌های خود تغییر دهد و یا حداقل شرایط سیاسی موجود را به گونه‌ای نشان دهد که گویی این اعتراضات و خیزش‌های مردمی تغییری در شرایط موجود در این کشور ایجاد نکرده است، بلکه این حرکت‌ها کاملاً در راستای اهداف دموکراتیک آمریکا و کشورهای غربی بوده است. همچنین اهداف و سیاست‌های مدنظر خود را در زمینه صلح و نفی خشونت و تشکیل شورای انتقالی از زبان مردم به کنش‌گران سیاسی منتقل نماید و در مقاطع اولیه اعتراضات با بی‌منطق نشان دادن مردم، برخوردهای نیروهای دولتی را طبیعی جلوه دهد.

ابعاد محتوایی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در بحرین را می‌توان این گونه تحلیل کرد که این شبکه تلاش کرده است تا جهت حرکت توده معترضان را به سمت خواسته‌های خود تغییر دهد و یا حداقل شرایط سیاسی موجود را به گونه‌ای نشان دهد که گویی این اعتراضات و خیزش‌های مردمی تغییری در شرایط موجود در این کشور ایجاد نکرده است، بلکه این حرکت‌ها کاملاً در راستای اهداف دموکراتیک آمریکا و کشورهای غربی بوده است. همچنین صدای آمریکا تلاش می‌کند تا بعضی از شخصیت‌ها و گروه‌های متمایل به غرب را به عنوان رهبر و هدایت‌گر این خیزش‌ها معرفی کند. این رسانه با ایجاد هشدار و سوءظن نسبت به گروه‌های اسلام‌گرا مانع از قدرت گرفتن آنها می‌شود و مانع از زیاده‌خواهی رهبران سیاسی اعتراضات شود.

ابعاد محتوایی صدای آمریکا درباره تحولات بیداری اسلامی در لیبی را می‌توان این گونه تحلیل کرد که این شبکه تلاش کرده است تا جهت حرکت توده معترضان را به سمت خواسته‌های خود تغییر دهد و یا حداقل شرایط سیاسی موجود را به گونه‌ای نشان دهد که گویی این اعتراضات و خیزش‌های مردمی تغییری در شرایط موجود در این کشور ایجاد نکرده است، بلکه این حرکت‌ها کاملاً در راستای اهداف دموکراتیک آمریکا و کشورهای غربی بوده است.

اگرچه توجه به این نکته ضروری است که هر یک از مضامین خبری موجود در سایت فارسی صدای آمریکا در زمینه تحولات بیداری اسلامی خاورمیانه می‌تواند بیان‌گر چند بعد از ابعاد دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده در قبال این رویدادها باشد. به عبارت دیگر تحلیل‌های ارائه شده درباره ابعاد دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا، لزوماً به

معنای این نیست که کارکردهای اخبار مذکور منحصر و محدود در موارد ذکر شده است و بسیار محتمل است که یک مضمون خبری، نشان‌دهنده دو یا چند بعد از دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا باشد.

جدول شماره ۶ مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده آمریکا از طریق سایت فارسی صدای آمریکا در ۵ کشور بحرین، مصر، یمن، بحرین و لیبی در فاصله زمانی ۶ ماهه اول ۲۰۱۱ مورد مقایسه قرار می‌دهد. در این جدول به تفکیک ۶ موضوع توده معترضان، رهبران و گروه‌های فعال، کنش‌گران خارجی، حکومت مورد اعتراض و توصیف و تبیین شرایط پیرامونی، مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای در ۵ کشور مذکور به شکل یکسانی طرح و مورد مقایسه قرار گرفت.

جدول شماره ۶. مقایسه مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده آمریکا از طریق

سایت فارسی صدای آمریکا در ۵ کشور

لیبی	بحرین	یمن	مصر	تونس	
*	*	*	*	*	تغییر جهت حرکت توده معترضان
*	*	*	*	*	توصیف شرایط سیاسی هم‌راستا با اهداف خود
		*			بیان اهداف و سیاست‌های مدنظر خود از زبان مردم
		*			طبیعی جلوه دادن خشونت‌ها در مقاطع اولیه اعتراضات
	*		*		قدرت‌بخشی به گروه‌ها و شخصیت‌های هم‌سو و طرد غیر هم‌سوین
*	*	*	*		ارائه وجهه دموکراسی‌خواهانه و انسانی از کنشگران غربی
*	*				ارائه تصویری منفی از کنشگران ضد غربی
*	*	*	*		انتقال دیدگاه‌های کشور متبوع خود و سایر کشورها و فراهم کردن زمینه برای انجام اصلاحات / انتقال قدرت / حمله نظامی
*					توجیه اشتباهات و ابهامات پیش آمده
*		*			ارائه تصویری از حکومت مورد اعتراض متناسب با سیاست‌های روز آمریکا
		*	*	*	فراهم کردن زمینه برای توقف اعتراضات با آشفته نشان دادن اوضاع
			*		هدایت کردن مسیر کلی انقلاب با هشدار دادن درباره موانع پیش رو

جدول شماره ۶، مؤلفه‌های دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا را به تفکیک ۵ کشور بحرین، مصر، یمن، بحرین و لیبی در فاصله زمانی ۶ ماهه اول ۲۰۱۱ مورد مقایسه قرار می‌دهد و نشان می‌دهد که دیپلماسی رسانه‌ای ایالات متحده آمریکا از طریق رسانه رسمی بین‌المللی خود یعنی صدای آمریکا، علی‌رغم اشتراکات فراوان،

رویکرد واحدی نسبت به تحولات بیداری اسلامی در شش ماهه اول ۲۰۱۱ در خاورمیانه ندارد. به طور مثال مؤلفه‌هایی مثل «تغییر جهت حرکت توده معترضان»، «توصیف شرایط سیاسی هم‌راستا با اهداف خود» و «ارائه وجهه دموکراسی‌خواهانه و انسانی از کنش‌گران غربی» در قبال کشورهای مختلف عمدتاً مشترک است و مؤلفه‌هایی از قبیل «بیان اهداف و سیاست‌های مدنظر خود از زبان مردم» و «قدرت‌بخشی به گروه‌ها و شخصیت‌های هم‌سو و طرد غیر هم‌سوین» برای برخی کشورها مطرح و برای برخی کشورها مطرح نشده است.

منابع و مأخذ

۱. بروجردی علوی، مهدخت، ۱۳۸۰، «دروازه‌بانی خبر چیست و دروازه‌بانان کیستند؟»، *مجموعه مقالات روزنامه‌نگاری حرفه‌ای*، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
۲. خواجه سروی، غلامرضا، ۱۳۹۱، «نسبت انقلاب اسلامی ایران با بیداری اسلامی: وجوه تشابه و تمایز»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، شماره ۲۸.
۳. رضوی‌زاده، نورالدین، ۱۳۸۱، «اولویت‌های خبری در روزنامه‌ها: بررسی میزان و نحوه برجسته‌سازی مسائل فرهنگی در روزنامه‌ها»، *فصلنامه نامه پژوهش*، شماره ۴.
۴. سلطانی‌فر محمد و شهناز هاشمی، ۱۳۸۰، *پوشش خبری*، تهران، انتشارات سیمای شرق.
۵. سولیوان، تام و همکاران، ۱۳۸۵، *مفاهیم کلیدی ارتباطات*، ترجمه میرحسین رئیس‌زاده، تهران، نشر فصل نو.
۶. عباسی، حجت‌الله، ۱۳۸۲، «دروازه‌بانی خبر در تلویزیون»، *ماهنامه افق*، شماره ۴۵.
۷. گیلوآ، ایوان، ۱۳۸۸، *ارتباطات جهانی و سیاست خارجی*، ترجمه حسام‌الدین آشنا و محمدصادق اسماعیلی، تهران، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۸. لربینکر، اتو، ۱۳۷۶، *ارتباطات افق‌های*، ترجمه علی رستمی، تهران، مرکز تحقیقات مطالعات و سنجش برنامه‌های صدا و سیما.
۹. مهدی‌زاده، سید محمد، ۱۳۷۸، *رسانه‌ها و بازتابی*، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
10. Ammon, R, 2001, *Global television and the shaping of world politics: CNN, telediplomacy, and foreign policy*, Jefferson, NC, McFarland.
11. Cohen, Y, 1986, *Media diplomacy*, London, Cass.
12. Hall, S & Jhally, S, 2007, *Representation & The Media*, Northampton, MA, Media Education Foundation.
13. Hsieh, Hsiu-Fang and Sarah E. Shannon, 2005, "Tree Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research*, November 2005.
14. Karl, P, 1982, Media diplomacy. In G. Benjamin (ed.), *The communications revolution*

- in politics*, New York, Academy of Political Science.
15. Mayring, Philipp, 2000, "Qualitative Content Analysis", *Qualitative Social Research*, Volume 1. No 2.
 16. McCombs. M.E. & Shaw. D.L, 1972, "The Agenda-setting Function of the Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, 36 (2).
 17. Ramaprasad, J, 1983, "Media Diplomacy: In Search of a Definition", *Gazette*, Vol. 31.
 18. Rawnsley, G, 1995, *Media diplomacy: Monitored broadcasts and foreign policy*, Leicester, Center for the Study of Diplomacy, University of Leicester.
 19. Van Dinh, T, 1987, *Communication and diplomacy in a changing world*, Norwood, NJ, Ablex.
 20. Wanta, Wayne, 2008, "Gatekeeping, In W. Donsbach (Ed), Encyclopedia of Communication", (Vol. VII). London, *International Communication Association/Blackwell Publishing*.
 21. Watson, James and Hill, Anne, 2006, *Dictionary of Media and Communication Studies*, 7th Edition, London, Hodder Arnold Publication.
 22. Weaver, David H, 2008, "Agenda-Setting Effects, In W. Donsbach", (Ed), Encyclopedia of Communication (Vol. VII), London, *International Communication Association/Blackwell Publishing*.
 23. Web, J, 2009, *Understanding Representation*, London, Sage Publication.

